

ÚSTAV PRÁVA A PRÁVNÍ VĚDY

BOROVANSKÉHO 2220/11 • 150 00 PRAHA 5
TELEFON +420604/169198 • EMAIL podatelan@upav.org

□

Studie Ústavu práva a právní vědy

LL/upav/arbitr_centra/2005/15

Právní nález ve věci

K právnímu postavení arbitrážních center

ÚSTAV PRÁVA A PRÁVNÍ VĚDY

BOROVANSKÉHO 2220/11 • 150 00 PRAHA 5
TELEFON +420604/169198 • EMAIL podatelan@upav.org

□

I.

V Bulletinu advokacie č. 10/2005 byly publikovány dva právní příspěvky týkající se problematiky rozhodčího řízení tak, jak je v poslední době akcentována v laických i odborných médiích, a to příspěvek Květoslava Růžičky s názvem „Je rozhodčí smlouva základem rozhodčího řízení“¹ a příspěvek Alexandra Bělohlávka s názvem „Rozhodčí řízení ad hoc vs. rozhodčí řízení před stálými rozhodčími soudy a postavení tzv. rozhodčích center“². Pro pochopení obsahu obou příspěvků je třeba ozřejmit, že oba jmenovaní jsou rozhodci Rozhodčího soud při Hospodářské komoře České republiky a Agrární komoře České republiky.

Tématika obou příspěvků je v podstatě stejná, autoři se vyjadřují ke dvěma zásadním tématům, které v současné době hýbou českou „arbitrážní scénou“, a to k problematice pravomoci rozhodce projednávat spor a rozhodnout v něm v rozhodčím řízení bez existence rozhodčí doložky, druhým tématem je potom otázka dovolenosti existence a působení tzv. arbitrážních center, tj. sdružení rozhodců bez vlastní právní subjektivity nebo s vlastní právní subjektivitou, která zajišťují pro rozhodce administrativní, technické a organizační zázemí, nezbytné pro řádný výkon jejich činnosti. Jako předseda jednoho z arbitrážních center, jejichž legalita byla zejména v příspěvku Květoslava Růžičky napadena, považuji za vhodné se k obsahu uvedených článků stručně vyjádřit, a korigovat tak některé nepřesnosti, které na adresu arbitrážních center zazněly.

V návaznosti na problematiku traktovanou v tomto příspěvku je užitečné zmínit základní dělení rozhodčího řízení na *rozhodčí řízení ad hoc* a *rozhodčí řízení institucionální*. V rozhodčím řízení *ad hoc* rozhoduje spor jakákoliv osoba (osoby), kterou si strany vybraly *podle svého uvážení* a která splňuje předpoklady, stanovené příslušným právním řádem. V institucionálním rozhodčím řízení se toto řízení koná u určité rozhodčí instituce (nejčastěji nazývané rozhodčím soudem), přičemž rozhodčí soudy mají listiny rozhodců, ze kterých si strany vybírají rozhodce, který bude rozhodčí řízení realizovat nebo je na jejich návrh či i bez návrhu stran sporu vybírán a jmenován do funkce způsobem stanoveným v pravidlech rozhodčí instituce, jejichž právnímu režimu se smluvní strany podřídily. Rozhodčí řízení u těchto institucí probíhá podle jejich pravidel (řádů).

V souladu s ust. § 13 ZoŘ uvozeném rubrikou „Stálé rozhodčí soudy“ platí, že stálé rozhodčí soudy mohou být zřízeny pouze na základě zákona. Takovým stálým rozhodčím soudem jsou na území České republiky Rozhodčí soud při Hospodářské komoře České republiky a Agrární komoře České republiky, Burzovní rozhodčí soud při Burze cenných papírů Praha a Rozhodčí soud při Českomoravské komoditní burze Kladno, které byly zřízeny prostřednictvím státní legislativní ingerence a jejichž postavení je založeno přímo zákonem. Z dalších rozhodčích soudů, popř. rozhodčích institucí, které hrají na trhu poskytovatelů arbitrážních služeb v České republice tu či onu roli lze zmínit zejména Rozhodčí soud České republiky, Rozhodčí soud při EACCL či Rozhodčí institut v Praze, které byla zřízeny aktem aplikace práva orgánu státní moci

¹ Růžička, K.: Je rozhodčí smlouva základem rozhodčího řízení, Bulletin advokacie, 10/2005, str. 52 an.

² Bělohlávek, A.: Rozhodčí řízení ad hoc vs. rozhodčí řízení před stálými rozhodčími soudy a postavení tzv. rozhodčích center, Bulletin advokacie, 10/2005, str. 54 an.

ÚSTAV PRÁVA A PRÁVNÍ VĚDY

BOROVANSKÉHO 2220/11 • 150 00 PRAHA 5
TELEFON +420604/169198 • EMAIL podatelan@upav.org

□

na základě zákona a jejich konstitucionalizace tedy rovněž splňuje podmínky shora citovaného ustanovení § 13 ZoRR³.

Z uvedených arbitrážních institucí „hrají“ na trhu poskytovatelů arbitrážních služeb v České republice v současné době dominantní roli Rozhodčí soud při Hospodářské komoře České republiky a Agrární komoře České republiky, který je již etablovaným stálým rozhodčím soudem s dlouholetou tradicí založenou v roce 1949 a který je pracovištěm Hospodářské komory jako zákonem zřízené právnické osoby vzniklým a působícím ve smyslu ustanovení § § 19 zákona č. 301/1992 Sb., jež ve sféře občanského práva hmotného i procesního není nadána vlastní právní způsobilostí a jejíž jednání a jí učiněné právní úkony jsou přičitatelné výhradně této Hospodářské komoře České republiky jako právnické osobě, nikoliv České republice nebo některé její organizační složce či jinému obdobnému organizačnímu útvaru státu⁴. Další ze dvou zákonem zřízených rozhodčích soudů, Burzovní rozhodčí soud při Burze cenných papírů Praha a Rozhodčí soud při Českomoravské komoditní burze Kladno v podstatě nefungují a netřeba tedy o nich speciálně hovořit.

Při nefunkčnosti některých stálých rozhodčích institucí uvedených shora zažívají logicky boom rozhodčí instituce, u které jsou asociováni jednotliví rozhodci nebo celé skupiny rozhodců, kteří jsou rovněž profesionály s právnickým či ekonomickým vzděláním a kteří zaujímají na trhu poskytovatelů arbitrážních služeb uvolněný prostor. Tyto subjekty se v právní praxi rozhodčího řízení nazývají arbitrážní centra a jejich účelem je zejména poskytnout rozhodcům zapsaným na seznamech těchto arbitrážních center administrativní, technické a organizační zázemí.

Rozhodčí soud České republiky, Společnost pro rozhodčí řízení, Rozhodčí soud při EACCL či Rozhodčí institut v Praze jsou právními osobami soukromého práva vzniklými a působícími na základě ustanovení § 18 odst. 1 písm. d) ObčZ a v souladu s příslušnými ustanoveními zvláštních právních předpisů, jež jsou narozdíl od stálých rozhodčích soudů, např. od Rozhodčího soudu při Hospodářské komoře České republiky a Agrární komoře České republiky, ve sféře

³ k tomu připomeňme, že v jinak znamenitém komentáři A. Bělohávkou, z něhož bylo a ještě bude v tomto příspěvku mnohokrát citováno, že se k uvedenému ustanovení uvádí lapidárně znějící věta “rozhodčí soudy mohou být zřízeny pouze na základě zákona, tedy zákonem” a v poznámce pod čarou se odkazuje na rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp.zn.: 31 Cdo 260/1998 ze dne 29. března 2000, JC 99/200, soudní judikatura, 2000, č.9. Uvedený judikát, který si autoři příspěvku nechali doručit od NSČR, však žádnou zmínku o rozhodčím řízení neobsahuje a o právní povaze stálých rozhodčích soudů nic neříká, z čehož lze dovozovat, že je na něj bylo odkázáno patrně omylem. Jinak lze konstatovat, že tvrzení A. Bělohávkou zde neodpovídá poznatkům recentní právní teorie, podle které platí, že právnické osoby vznikají zákonem (zpravidla přímo Ústavou či speciálním zákonem) či (alternativně) *na základě zákona*, a to registrací příslušným orgánem veřejné moci, což je doprovázeno registračním řízením. Demonstrativně např. podle obchodního zákoníku (obchodní společnosti, družstva), či podle jiných zákonů (politické strany, občanské sdružení, církev a náboženské společnosti) – srov. např. *in Gerloch, A.: Teorie práva*, 1. vydání, Dobrá Voda 2000, s. 77 – 78

⁴ K otázce právního postavení jmenovaného rozhodčího soudu se vyjádřil rovněž Ústavní soud České republiky”, a to v nálezu IV. ÚS 174/02 (Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu), kde mj. dovodil, že Rozhodčí soud při Hospodářské komoře České republiky a Agrární komoře České republiky není orgánem veřejné moci, a tudíž ani jeho rozhodčí nálezy nemohou být rozhodnutím orgánu veřejné moci podle uvedených ustanovení Ústavy České republiky a zákona o Ústavním soudu.

ÚSTAV PRÁVA A PRÁVNÍ VĚDY

BOROVANSKÉHO 2220/11 • 150 00 PRAHA 5
TELEFON +420604/169198 • EMAIL podatelan@upav.org

□

občanského práva hmotného i procesního nadány vlastní právní způsobilostí a jejichž jednání a jimi učiněné právní úkony jsou (obdobně jako v případě stálých rozhodčích soudů zřizovaných nikoliv na základě zákona, ale přímo zákonem) přiřitatelné výhradně této právnické osobě, nikoliv České republice nebo některé její organizační složce či jinému obdobnému organizačnímu útvaru státu.

K tomu vysvětleme, že Rozhodčí soud České republiky obdobně jako některé zákonem zřízené rozhodčí soudy potom splňuje všechny předpoklady pro profesionální výkon rozhodčího soudnictví; na seznamu rozhodců Rozhodčího soudu České republiky je zapsána řada osobností českého vysokého školství, a to i vzdor skutečnosti, že ve zřizovacích listinách Rozhodčího soudu České republiky byl původně obsažen *numerus clausus* a jmenovaný rozhodčí soud měl na trhu poskytovatelů arbitrážních služeb v České republice působit jako *pro futuro* uzavřený celek; tato koncepce určité exkluzivity se však postupně vytrácí a Rozhodčí soud České republiky se chce pro futuro otevřít i pro rozhodce s právnickým vzděláním, kteří mají zkušenosti s praxí nebo akademické zkušenosti, ale i mladé právníky, kteří mají zájem absolvovat u Rozhodčího soudu České republiky praxi rozhodčího čekatela.

II.

Všechny shora uvedené rozhodčí soudy a arbitrážní centra vydávají své statuty a řády, které rozhodčí soudy zřízené zákonem uveřejňují obligatorně ze zákona (srov. ust. § 15 odst. 2 ZoŘŘ) v Obchodním věstníku, a rozhodčí soudy zřízené na základě zákona zpravidla buď rovněž v Obchodním věstníku nebo na webových portálech, kde je tak činí pro strany sporu transparentním způsobem veřejně přístupnými. Tyto statuty a řády mohou určit způsob jmenování rozhodců, jejich počet, a mohou výběr rozhodců vázat na seznam vedený u stálého rozhodčího soudu⁵. Statuty a řády mohou též určit způsob řízení a rozhodování i jiné otázky související s činností stálého rozhodčího soudu a rozhodců včetně pravidel o nákladech řízení a odměňování rozhodců. Jestliže se strany dohodly na příslušnosti konkrétního stálého rozhodčího soudu a neujednaly v rozhodčí smlouvě jinak, platí, že se podrobily předpisům jednotlivých rozhodčích soudů či institucí, platným v době zahájení řízení před stálým rozhodčím soudem (srov. ust. § 15 odst. 2 ZoŘŘ).

V souvislosti s problematikou rozhodčího řízení a arbitrážních center, které v České republice v současné době hromadně vznikají, generuje Květoslav Růžička ve svém příspěvku otázku legitimacy takových arbitrážních center a sám si na ni přesvědčivě odpovídá, když podle něho „zřizování jakýchkoliv pracovišť pro rozhodčí řízení, které se neliší od činnosti stálého rozhodčího soudu, nemá žádnou oporu ve zvláštním zákoně upravujícím zřízení takové instituce

⁵ K uvedené otázce srov. např. rozsudek Krajského soudu v Olomouci - 22 Cm 18/20001-90 ze dne 30. května 2001 (potvrzen rozhodnutím Vrchního soudu v Olomouci ze dne 10. října 2001. - 22 Cm 18/2001-90, kde soud dovozuje, že „Strany si mohou dohodou určit okruh rozhodců způsob jejich jmenování stranami či postup, jímž mají rozhodci vést řízení. I soukromé subjekty mohou vést seznam rozhodců a vydávat pro účastníky rozhodčího řízení pravidla, kterými se rozhodčí řízení řídí“.

ÚSTAV PRÁVA A PRÁVNÍ VĚDY

BOROVANSKÉHO 2220/11 • 150 00 PRAHA 5
TELEFON +420604/169198 • EMAIL podatelan@upav.org

□

jako stálého rozhodčího soudu. Takové jednání je podle mého názoru jednáním, které je v rozporu s ustanovením § 13 odst. ZRŘ, resp. jednáním, které tento zákon obchází⁶. Takové názory však nemají žádnou oporu v platné právní úpravě a jsou účelovou politickou manifestací postrádající jakoukoliv stopu věcné argumentace, jak o tom bude pojednáno níže.

Květoslav Růžička v návaznosti na jím vytvořenou problematiku arbitrážních center dále píše, že „Bc. Svobodová se ohledně legality svého servisního pracoviště odvolává na rozsudek Krajského soudu v Olomouci, sp.zn.: 22 Cm 18/2001-90 ze dne 30.05.2001, který byl následně potvrzen Vrchním soudem v Olomouci, podle které „I soukromé subjekty mohou vést seznam rozhodců a vydávat pro účastníky rozhodčího řízení pravidla, kterými se rozhodci řídí“. Růžička doplňuje svůj vlastní pohled, že „text citovaného rozsudku mi není znám, zda byla uvedená věta přesně citována. S tímto stanoviskem však nelze souhlasit, protože ve mně vyvolává dojem, že soudce, který k citovanému stanovisku dospěl, se v problematice rozhodčího řízení pravděpodobně vůbec neorientuje, neboť je zřejmé, že je v rozporu s ustanovením § 13 odst. 1 a 1 ZRŘ“. Pojednání o arbitrážních centrech zakončuje Růžička výrokem, že „M.Pavelka v článku Rozhodčí řízení před rozhodčími centry zase dovozuje legalitu rozhodčích center z rozhodnutí Ústavního soudu IV. ÚS 174/02 z 15.7.2002, a to zejména proto, že žádná právní norma rozhodčí centra ani jejich činnost nezakazuje, musí se dojít k závěru, že je jejich činnost zcela legální. Ustanovení § 13 odst. 1 a 2 však stanoví něco zcela jiného“. K tomu lze pro dokreslení situace doplnit, že obdobně silně zastává názor na nemožnost existence arbitrážních center i tajemnice našeho jediného stálého rozhodčího soudu, která jej již opakovaně veřejně publikovala zejména na webových prezentacích⁶.

Podle názoru autora tohoto příspěvku není třeba větších komentářů na téma obhajoby existence tzv. arbitrážních center, neboť názor Květoslava Růžičky je v této souvislosti velice nekonvenční a nekonverguje s převažujícím míněním. V aplikační praxi rozhodců ad hoc se totiž nepochybuje o tom, že i rozhodci – ostatně jako všichni občané - mají ústavně garantované sdružovací právo ve smyslu ust. čl. 20 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, s tím, že výkon tohoto práva není pro rozhodce zákonem nikterak omezen. Výkon sdružovacího práva rozhodců ad hoc, ať jsou již sdruženi v obchodních společnostech, nebo v jiných korporacích soukromého práva, nebo se sdružují bez právní subjektivity na základě smlouvy o sdružení, lze totiž omezit jen v případech stanovených zákonem, jestliže to je v demokratické společnosti nezbytné pro bezpečnost státu, ochranu veřejné bezpečnosti a veřejného pořádku, předcházení trestným činům nebo pro ochranu práv a svobod druhých (srov. čl. 20 odst. 3 Listiny).

⁶ Moravcová, M.: *Pozor na falešné soudy*. in URL: <http://www.strednistav.cz/aktualita_ukaz.php?id=71>, staženo dne 17. 10. 2005.

Moravcová, M.: *Pozor na falešné soudy*. in URL: <<http://www.businessinfo.cz/cz/clanky/brezen/pozor-na-falesne-soudy/1001242/24612/>>, staženo dne 17.10.2005

Podezřelé indicie. in Právo, příloha Firma, 17.10.2005, s. 8 dole (bez uvedení autorství).

Moravcová, M.: *Pozor na falešné soudy*. in URL: <<http://www.businessinfo.cz/cz/clanky/brezen/pozor-na-falesne-soudy/1001242/24612/>>, staženo dne 17.10.2005.

ÚSTAV PRÁVA A PRÁVNÍ VĚDY

BOROVANSKÉHO 2220/11 • 150 00 PRAHA 5
TELEFON +420604/169198 • EMAIL podatelan@upav.org

□

Za současné právní situace výkon sdružovacího práva rozhodců ad hoc omezen není, a ti si tak mohou zakládat jakékoliv právnické osoby, a vstupovat mezi sebou do rozmanitých smluvních vztahů, včetně konstituování rozhodčích institucí zajišťujících pro rozhodce určitou činnost, která jim tak či onak pomáhá při realizaci rozhodčích řízení. Je samozřejmé – a v praxi se tak děje – že samotné rozhodčí řízení realizují rozhodci ad hoc jako fyzické osoby, neboť sdružení rozhodců nejsou stálými rozhodčími soudy ve smyslu ust. § 13 z.r.ř. a nemohou tedy vydávat rozhodčí nálezy svým jménem a pod svou vlastní odpovědností. Lze se proto jen ztotožnit s názorem prof. Bělohávkova, který říká, že *“sjednání pravomoci tzv. rozhodčího centra, které není stálým rozhodčím soudem, by bylo sjednáním pravomoci neexistujícího subjektu, nebo subjektu, který je nadán (jako právnická osoba, bylo-li takové rozhodčí centrum zřízeno ve formě právnické osoby), vlastní právní subjektivitou avšak není oprávněn k vedení rozhodčího řízení”*. Rozhodcům ad hoc sdruženým při arbitrážních centrech je tato skutečnost dobře známa, a tak v arbitrážní praxi rozhodčích (arbitrážních center) využívají naprosto pragmaticky arbitrážních center jednak k poskytnutí případné administrace a jednak z marketingových důvodů, konkrétní rozhodčí řízení však vedou výhradně jako fyzické osoby a nikoliv jménem arbitrážního centra, které takovou pravomoc nemá, pokud není založeno jako stálý rozhodčí soud, když o oprávnění osob soukromého práva zřizovat stálé rozhodčí soudy na základě ust. § 13 z.r.ř. se vedou diskuse, které by měla *de lege ferenda* ukončit novela zákona o rozhodčím řízení stanovením možnosti zakládat soukromé rozhodčí soudy postupem podle soukromoprávních norem tak, jak je běžným trendem v Evropě i ve světě (srov. dále).

III.

K tomu vedou arbitrážní centra seznamy rozhodců a vydávají své řády, jež mohou vydávat stejně, jako tak může činit každý, a to v souladu s ústavním principem *“každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá”* (srov. čl. 2 odst. 3 Listiny). Bylo by se lze v této souvislosti dovolat i mnoha nálezů Ústavního soudu, ale podle názoru autora tohoto příspěvku tak netřeba činit, neboť oprávnění arbitrážních center asociujících rozhodce ad hoc k vedení seznamu rozhodců nebo publikaci svých pravidel v Obchodním věstníku je takovou samozřejmostí, jak samozřejmá je sama zásada legální licence zakotvená ve shora citovaném ustanovení Listiny.

O obcházení zákona, jak se domnívá Růžička, v případě zakládání arbitrážních center nejde, neboť základní a ex lege kruciólní distinkce mezi arbitrážním centrem a stálým rozhodčím soudem spočívající ve vydávání nálezů vlastním jménem (u rozhodců sdružených u arbitrážních center), nebo jménem stálého rozhodčího soudu (jak je tomu u stálých rozhodčích soudů), zůstává zachována. A jedině o tuto distinkci se ze zákona jedná, jedině její porušení by také bylo lze případně zákonem stanoveným způsobem napadnout, s mantální rezervací názoru, že stálé rozhodčí soudy lze již při právní úpravě *de lege lata* zakládat soukromoprávní cestou⁷.

⁷ Srov. např. názor autora toho příspěvku vyjádřený na webovém portále arbitrážního centra Rozhodčí soud České republiky http://www.rozhodcisoud.net/news_postaveni_soudu.htm, kde autor mj. konstatuje, že „S ohledem na jurisdikční teorii rozhodčího řízení, která je v právní praxi i teorii moderní arbitralistiky převažující a podle které je rozhodčí řízení řízením sporným a rozhodci vykonávají rozhodovací pravomoc s tím, že řeší spor cestou nalézání

ÚSTAV PRÁVA A PRÁVNÍ VĚDY

BOROVANSKÉHO 2220/11 • 150 00 PRAHA 5
TELEFON +420604/169198 • EMAIL podatelan@upav.org

□

Námítka, že činnost arbitrážních center nebo jiných pracovišť pro rozhodčí řízení se neliší od činnosti stálého rozhodčího soudu, není zde jakkoliv právně relevantní, ledaže by byla důkazem nefunkčnosti stálého rozhodčího soudu, jehož rozhodci nejsou v sídle rozhodčího soudu trvale přítomni a existují pouze ve virtuální realitě seznamu rozhodců. *Prvek stálosti*, který je *ex lege* stálým rozhodčím soudům imanentní, předpokládá sepětí rozhodce se stálým rozhodčím soudem, a pokud takové sepětí neexistuje, výrazně se tím eroduje *komponenta stálosti* v činnosti stálých rozhodčích soudů, které jsou „stálými“ v podstatě pouze svým označením. Pokud se tedy činnost arbitrážních center neliší od činnosti stálých rozhodčích soudů, jde tato skutečnost k tíži stálých rozhodčích soudů, nikoliv arbitrážních center, která vykonávají administrativu nestále, *ad hoc*, podle potřeby rozhodců. Rozhodci *ad hoc* sdružení u arbitrážního centra nejsou v sídle arbitrážního centra trvale přítomni, a jeho služeb využívají jen při realizaci konkrétního rozhodčího řízení, pokud jich ovšem vůbec využijí.

Oproti tomu rozhodci stálého rozhodčího soudu by měli být v sídle rozhodčího soudu stále přítomni a řešit případy podle schváleného rozvrhu práce, měl by být zpracován mechanismus jmenování rozhodců do funkce, pravidla zapisování rozhodců do seznamu rozhodců stálého rozhodčího soudu atp. Není-li tomu tak, připomínají pak stále rozhodčí soudy svou *ad hoc* činností některá arbitrážní centra, ne naopak. *Prvek stálosti* se tak vytrácí a ze zákonem zřízeného stálého rozhodčího soudu zůstává pracoviště několika rozhodců, nad kterými neexistuje prakticky žádná kontrola a kteří se neřídí podle stálých a transparentních předem daných pravidel, ale ustavují se do funkce podle *ad hoc* potřeby a za neexistence předem daných kritérií, která by právě u stálých rozhodčích soudů měla být základem jejich činnosti. Protože byly zřízeny ze zákona, bylo by lze očekávat, že rozhodčí soud označovaný ze zákona jako „stálý“ bude interně a vnitroorganizačně fungovat na rigidnějších principech, než je tomu u arbitrážních center, která díky svému *ad hoc* založení nemusejí ze zákona dělat zhora nic. Pokud se tak v praxi neděje a činnost stálých rozhodčích soudů je v podstatě obdobná činnosti arbitrážních center, nelze to klást za vinu arbitrážním centrům, ale je třeba se vážně zamyslet nad smyslem existence stálého rozhodčího soudu v takovém pojetí, jak je tomu dnes.

Stran legality seznamů rozhodců *ad hoc* vedených tím či oním arbitrážním centrem lze potvrdit, že citace rozsudku Krajského soudu v Olomouci, sp.zn.: 22 Cm 18/2001-90 ze dne 30.05.2001, který byl následně potvrzen Vrchním soudem v Olomouci a podle kterého mohou i soukromé subjekty vést seznam rozhodců a vydávat pro účastníky rozhodčího řízení pravidla, kterými se

práva na základě pravomoci delegované na ně státem, a nikoliv dohodou stran, je ostatně zřejmé, že rozhodčí řízení je specifickou součástí českého justičního systému, kombinující vzácně prvky soukromoprávní (smlouva) a veřejnoprávní (zmocnění na základě zákona) delegace k vydání exekučního titulu postaveného naroveň vykonatelnému soudnímu rozhodnutí. Při hledání pravdy je však se třeba – v právu ostatně jako v každém jiném oboru lidské činnosti – vyvarovat různých mýtů a účelových zkreslení, mezi které patří rovněž mýtus o možnosti vzniku tzv. stálých rozhodčích soudů pouze zákonem. Česká právní úprava rozhodčího řízení tento závěr ve svém současném normativním znění zákona nepodporuje, když zřizování stálých rozhodčích soudů nepodmiňuje tím, aby se tak dělo přímo zákonem, ale explicitní gramatickou dikcí normativní věty, jež je obsahem ust. § 13 odst. 1 zákona o rozhodčím řízení, jednoznačně umožňuje vznik stálých rozhodčích soudů na základě zákona, aniž by tedy vznik stálých rozhodčích soudů podmiňovala tím, že tak bude učiněno přímo zákonem, což je z právně-teoretického hlediska kategorie zcela jiná. Stále rozhodčí soudy mohou být tedy zakládány ve formě rozmanitých právnických osob, neboť zákon v zásadě neklade pro vznik stálých rozhodčích soudů žádné podmínky ani neklade požadavek např. určité právní formy, ve které by rozhodčí soudy musely být obligatorně zřizovány“.

ÚSTAV PRÁVA A PRÁVNÍ VĚDY

BOROVANSKÉHO 2220/11 • 150 00 PRAHA 5
TELEFON +420604/169198 • EMAIL podatelan@upav.org

□

rozhodci řídí, je skutečně přesná⁸, nad čímž vyjádřil Růžička ve svém příspěvku (snad ironicky?!) pochybnost; soudy v uvedeném rozhodnutí naprosto standardně a správně aplikovaly stěžejní princip demokratického právního státu, kterým je zásada legální licence. Není proto namístě poznamenávat, že *“soudce, který k citovanému stanovisku dospěl, se v problematice rozhodčího řízení pravděpodobně vůbec neorientuje, neboť je zřejmé, že je v rozporu s ustanovením § 13 odst. 1 a 1 ZRŘ“*, jak činí Květoslav Růžička, neboť uvedená problematika nemá s rozhodčím řízením zas tak mnoho společného, když jde o výklad ústavněprávních limit svobody jednání, resp. autonomie vůle soukromoprávních subjektů. Lze tak pouze přitakat prof. Bělohávkovi⁹, který na závěr svého příspěvku konstatuje, že *“tzv. “arbitrážní centra” je třeba v našich podmínkách zásadně chápat jako speciální subjekty zřizované za účelem poskytování administrativních a organizačních služeb rozhodcům”*. Nic více, nic méně.

IV.

K výše uvedenému nakonec ještě malá úvaha *de lege ferenda*. Jednou z otázek, které se zákonodárci v souvislosti s případnou novelou zákona o rozhodčím řízení nevyhnou a která se nevyhnutelně otevře, je *otázka úpravy zakládání tzv. stálých rozhodčích soudů*. Podle platné právní úpravy zákona o rozhodčím řízení mohou být stálé rozhodčí soudy zakládány pouze na základě zákona, což je způsob, který je v moderních členských státech Evropské unie, ale i anglo-americkém světě již překonaný. Vedle např. sousedního Německa přijalo před 3 lety moderní úpravu rozhodčího řízení vycházející ze vzorových úprav mezinárodní organizace po rozhodčí řízení UNCITRAL¹⁰ rovněž sousední Slovensko. Vedle pravidel a modelových vzorů uvedené mezinárodní organizace lze pro úplnost ještě odkázat na unifikační činnost mezinárodní organizace UNIDROIT¹¹.

⁸ Rozsudek Krajského soudu v Olomouci - 22 Cm 18/20001-90 ze dne 30. května 2001 (potvrzen rozhodnutím Vrchního soudu v Olomouci ze dne 10. Října 2001: „Strany si mohou dohodou určit okruh rozhodců způsob jejich jmenování stranami či postup, jímž mají rozhodci vést řízení. I soukromé subjekty mohou vést seznam rozhodců a vydávat pro účastníky rozhodčího řízení pravidla, kterými se rozhodčí řízení řídí“.

⁹ Bělohávek, A.: Rozhodčí řízení ad hoc vs. rozhodčí řízení před stálými rozhodčími soudy a postavení tzv. rozhodčích center, Bulletin advokacie, 10/2005, str. 54

¹⁰ Komise OSN pro mezinárodní obchodní právo (UNCITRAL) podporuje rozvoj světového trhu prostřednictvím vytváření úmluv, modelových zákonů a právních směrnic zaměřených na postupné sladění a sjednocení mezinárodního trhu. Tato komise sestává ze zástupců 36 států reprezentujících různé geografické oblasti a právní systémy světa. UNCITRAL se stal hlavním právním orgánem systému OSN na poli mezinárodního obchodu. Za 30 let své existence Komise vyvinula všeobecně přijímané právní texty pro různé oblasti mezinárodního obchodního práva, které jsou dnes považovány za dokumenty historického významu. Patří mezi ně Úmluva OSN o kontraktech na mezinárodní prodej zboží z roku 1980, Modelový zákon UNCITRAL o mezinárodním arbitrážním řízení z roku 1985, Pravidla arbitrážního řízení UNCITRAL z roku 1976, Pravidla urovnávání obchodních sporů z roku 1980, Modelový zákon UNCITRAL o udělování zakázek na zboží, stavební práce a služby z roku 1994, Poznámky o postupu arbitrážního řízení z roku 1996 a Modelový zákon o elektronickém obchodu rovněž z roku 1986. Bližší informace o postavení a činnosti UNCITRAL najdete na www.uncitral.org.

¹¹ Mezinárodní ústav pro sjednocení soukromého práva (UNIDROIT). Větší finanční korporace potom odkazujeme též na internetovou adresu <http://www.unidroit.org>, které jsou oficiální webovou prezentací Mezinárodního ústavu

ÚSTAV PRÁVA A PRÁVNÍ VĚDY

BOROVANSKÉHO 2220/11 • 150 00 PRAHA 5
TELEFON +420604/169198 • EMAIL podatelan@upav.org

□

Slovenský zákon o rozhodčím řízení by mohl být podle mého názoru pro české zákonodárce více než vhodnou inspirací, neboť slovenské rozhodčí řízení a pravidla pro zakládání stálých rozhodčích soudů vychází ze stejných ideových východisek jako právní úprava mezinárodní. Základní myšlenkou vtělenou do normativní právní úpravy je možnost zakládání stálých rozhodčích soudů ze strany soukromoprávních osob bez omezení, resp. s omezením na to, aby zakladatel (zřizovatel) byl právníkem osobou (zákon však již neurčuje jakou, SRS může být tedy založen jak ve formě např. obecně prospěšné společnosti, nebo se může jednat o obchodně-právní korporaci, předmětem jejíž činnosti by byla např. mediace a rozhodčí řízení apod.).

Slovenský návrh zákona o rozhodčím řízení byl předložen na základě usnesení vlády Slovenské republiky č. 703 ze dne 13. září 2000 jako zákon, který derogoval a nahradil zákon Národní rady Slovenské republiky č. 218/1996 Z. z. o rozhodcovskom konaní, který se podle názoru slovenské vlády a posléze i Národní rady SR ukázal jako neefektivní a příliš restriktivní. Lze doplnit, že byl obsahově v podstatě totožný jako náš současný zákon o rozhodčím řízení, který je třeba rovněž zbavit státního dirigistického monopolu a v souladu s evropskými a světovými trendy liberalizovat.

Důkazem nutnosti ho změnit bylo podle názoru slovenské vlády a slovenského parlamentu zejména malé množství právních sporů, které se podle něho řešily. Nedostatkem zrušeného zákona, který v mnohém spočíval na stejných ideově-legislativních východiscích¹² jako spočívá český zákon č. 216/1994 Sb., bylo zejména úzký rozsah arbitrabilních věcí, nedostatečná autonomie vůle stran při volbě struktury arbitráže, zákon nevytvářel standardní pravidla na řešení nečinnosti.

Jak konstatuje dále důvodová zpráva ke slovenskému návrhu zákona, slovenský návrh zákona o rozhodčím řízení vycházel obdobně jako řada dalších zákonů o rozhodčím řízení z tzv. Modelového zákona UNCITRAL o rozhodčím řízení v mezinárodním obchodním styku, s tím, že Komise, která byla vytvořena za účelem přípravy návrhu nového zákona, se však neomezila pouze na doporučení, vyjádřené v modelovém zákoně, ale brala zřetel rovněž na moderní právní úpravy komerční arbitráže v jiných státech, zejména pak členských státech EU.

Z důvodové zprávy k modernímu slovenskému zákonu o rozhodčím řízení je možno dále citovat (str. 2):

„Úloha súdov sa obmedzí len na prevenciu zásahov do práva na spravodlivý proces, avšak bez toho, aby neprimerane zasahovali do autonómie strán alebo rozhodovacieho procesu

pro sjednocení soukromého práva (UNIDROIT). Výhoda je v tom, že ve smlouvách uzavíraných s tzv. *cizím prvkem* lze v oblasti práva mezinárodního obchodu sjednat, že se právní vztah mezi smluvními stranami bude spravovat zásadami mezinárodních obchodních vztahů, která vypracoval pro tyto účely Mezinárodní ústav pro sjednocení soukromého práva (UNIDROIT)

¹² mj. byl postavena na monopolním zřizování stálých rozhodčích soudů, které mohly být zřízeny pouze zákonem, tzn. legislativní činností státu; v důsledku této skutečnosti se trh poskytovatelů arbitrážních služeb nerozvíjel; pojem stálých rozhodčích soudů se nadto stále více vyprazdňoval, neboť státem zřízené rozhodčí soudy jsou “stálé” pouze svým názvem, když v nich rozhodci zapsaní na jejich seznamech nejsou trvale přítomni a u některých z nich nebyl stanoven dokonce ani rozvrh práce, který by u rozhodčích soudů zřízených zákonem bylo lze spravedlivě očekávat

ÚSTAV PRÁVA A PRÁVNÍ VĚDY

BOROVANSKÉHO 2220/11 • 150 00 PRAHA 5
TELEFON +420604/169198 • EMAIL podatelan@upav.org

□

rozhodcovského sídu. Jasne sa stanovujú dôvody pre preskúmanie rozhodcovského rozsudku všeobecným súdom. Zámerom predloženého návrhu zákona je zaradiť rozhodcovské konanie na také miesto, aké mu v skutočnosti patrí, aby mohlo plniť svoje prioritné poslanie, t. j. mimosúdne riešiť spory, a tým skutočne odbremenit' všeobecné súdy od sporov, ktoré sa v rozhodcovskom konaní, k spokojnosti sporových strán, dajú vyriešiť. Riešenie sporov formou rozhodcovského konania ako alternatívnej možnosti k súdnemu konaniu má totiž nesporne veľa výhod. Sú nimi najmä: pružnejšie a rýchlejšie konanie, úspora nákladov konania, jednoduchosť a flexibilita postupov, dôvernosc' a súkromný charakter, špecializácia prostredníctvom rozhodcov, ktorí sú odborníkmi v danom odvetví, možnosť ustanoviť za rozhodcov skúsených právnikov”.

Jak vyplývá ze shora uvedeného, liberalizace trhu poskytovatelů arbitrážních služeb byla shledána jako jediná v souladu s moderními trendy, kterým se vydala Evropa, resp. většina právních úprav v členských státech EU a v zahraničí. Neměli bychom proto plýtvat energií v malicherných bitvách mezi sebou samými, ale měli bychom ve svých úvahách akcentovat nezbytnost přijetí takové právní úpravy, která nás evropským trendům aproximuje, spočívající zejména v uvolnění zakonzervovaného trhu novelizací zastaralé právní úpravy zřizování stálých (státem zřízených, ale soukromoprávních?!) rozhodčích soudů, které je nyní ponecháno ve výhradní pravomoci státu¹³. Výsledkem této - na dnešní poměry absurdní - právní úpravy je existence 3 stálých rozhodčích soudů, z nichž 2 v podstatě nefungují (Burzovní rozhodčí soud¹⁴ a Rozhodčí soud při Komoditní burze¹⁵), a třetí - Rozhodčí soud při Hospodářské komoře České republiky a Agrární komoře České republiky¹⁶ - má tak z logiky věci v podstatě monopolní postavení na trhu poskytovatelů arbitrážních služeb ve formě stálých rozhodčích soudů založených přímo *zákonem*, což je v rámci evropského hospodářského prostoru 21.století v oblasti práva na ochranu hospodářské soutěže věcí skutečně nevítanou, jsoucí v rozporu s východisky *acquis communautaire*, jež by v případě zjištění takového právního stavu sotva bylo

¹³ Jako stálý rozhodčí soud by sice podle názoru autora tohoto příspěvku, stejně jako Ústavu práva a právní vědy mohl již nyní vystupovat v právních vztazích rovněž soukromoprávní soud zřízený ve formě jakékoliv právnické osoby, neboť by byl také právnickou osobou vzniklou na základě zákona, a to na základě některého z mnoha zvláštních zákonů (např. zákona č. 83/1990 Sb., zákona č. 513/1991 Sb. apod.), tedy způsobem, který zakotvuje ust. § 13 odst. 1 zákona č. 216/1994 Sb. jako právem aprobovaný způsob vzniku stálého rozhodčího soudu. Kdyby chtěl totiž zákonodárce vyloučit soukromé osoby z možnosti zakládat si z vlastní iniciativy stálé rozhodčí soudy, učinil by tak výrazem, že tyto mohou být zřizovány pouze “zákonem”, nikoliv však zřetelnou jazykovou díkí “na základě zákona”, z jejíhož jazykového výkladu možnost zakládat stálé rozhodčí soudy za splnění zákonných podmínek příslušného právního předpisu vyplývá. K tomu lze nicméně doplnit, že správní a soudní orgány takový názor nesdílí a interpretují legislativní výraz „na základě zákona“ jako synonymum výrazu „zákonem“, v důsledku čehož zatím nevznikl žádný stálý rozhodčí soud jinak než zákonem

¹⁴ Jedná se o stálý rozhodčí soud zřízený na základě zákona č. 214/1992 Sb., o burze cenných papírů, který je nezávislým nestátním orgánem, vzniklým pro ochranu konkrétních subjektivních práv a vztahů v oblasti finančního trhu

¹⁵ Rozhodčí soud při Českomoravské komoditní burze Kladno (§ 28 zákona č. 229/1992 Sb., o komoditních burzách, ve znění pozdějších změn a doplňků)

¹⁶ jak bylo uvedeno již v textu shora, Rozhodčí soud při Hospodářské komoře není právnickou osobou soukromého práva, ale pracovištěm Hospodářské komory vzniklým a působícím ve smyslu ustanovení § 19 zákona č. 301/1992 Sb.

ÚSTAV PRÁVA A PRÁVNÍ VĚDY

BOROVANSKÉHO 2220/11 • 150 00 PRAHA 5
TELEFON +420604/169198 • EMAIL podatelan@upav.org

□

evropskými orgány, zejména Komisí jako „strážkyní smluv“, pozitivně vnímáno a hodnoceno. Ta, jak známo, dbá na dodržování zákazu veřejné podpory v oblasti hospodářské soutěže, kam lze bezesporu všechny subjekty (a to jak stálé rozhodčí soudy, tak i rozhodce ad hoc asociované u rozmanitých institucí, nebo i samotné rozhodce ad hoc zařadit), velice vehementně a státem založený monopol jednoho rozhodčího soudu, který je soukromoprávní povahy, by – eufemisticky řečeno – „nemusel být vnímán pozitivně“. I to je důvodem, proč by mělo a proč také s největší pravděpodobností již v příštím roce bez ohledu na politické obsazení Poslanecké sněmovny dojde k liberalizaci rozhodčího soudnictví v České republice.

Z tohoto důvodu lze *de lege ferenda* doporučit, aby se v případě projednávání návrhu novely zákona č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů, postupovalo v souladu s moderními legislativními trendy a nahradil se státní monopol při zřizování stálých rozhodčích soudů moderní (a co do možnosti zakládání stálých rozhodčích soudů pružnou) právní úpravou tak, jak je tomu zvykem ve vyspělých zemích. V opačném případě se nestane nic; ono „nic“ však nebude lze vnímat jako pozitivní vyústění katarze v oblasti rozhodčích řízení, ke které v poslední době díkybohu dochází, ale jen jako oddálení faktických změn, ke kterým bude muset pod tlakem vývoje evropského hospodářství a trhu u nás dříve či později dojít.

K tomu na úplný závěr doplňuji, že navrhovaná právní úprava by mohla koncepčně vycházet z Modelového zákona UNCITRAL a slovenského zákona, který z něj vychází. Nová právní úprava nebude otázkou politické orientace, ale názorů, které půjdou patrně napříč Poslaneckou sněmovnou, a nevyžádá si žádných nákladů ze státního rozpočtu. V případě přijetí bude právní úprava spočívající ve volném zakládání stálých rozhodčích soudů naopak přínosem k naplnění direktiv Evropské komise týkajících se rovnosti v přístupu na trh hospodářské soutěže a odstraní jeden z posledních „skanzenů“ zákonodárství, jež v roce 1949, kdy byl zřízen stálý rozhodčí soud, vycházelo ze zcela odlišných společensko-materiálních podmínek života společnosti.

JUDr. Luděk Lisse, Ph.D.

Autor je předsedou arbitrážního centra Rozhodčí soud České republiky

V Praze dne 07.12.2005

© Ústav práva a právní vědy 2005